

2014

Hová tűntek „a vajdasági németek”?

A történelmi Magyarország délvidéki területein élő németység kálváriája a XX. században

„A magyarokkal Délvidéken közös a sorsunk, közös a harcunk és közösek lesznek az eredményeink is. Az alig négyezer főt számláló németységnek a háromszázezres vajdasági magyarság erősíti fel a hangját. (...) Az áldozatok és a jövő nemzedék iránt is felelősséggel tartozunk. Mi ott Délvidéken élünk, ott vannak a gyökereink és ott is akarunk élni, mint németek, mert ez a szülőföldünk az aktuális államhatalomtól függetlenül. Ehhez tisztázott múlt szükséges, hogy tiszta lappal induljunk a jövő felé.”

Tartalom

I. Németek a Kárpát-medencében. A kutatás tárgya, módszertana	2
I.1. Történelmi fordulópontok metszéspontjában	2
I.2. Módszertani keretek, a téma aktualitása	4
II. Trianoni kontextus. Demográfia, területi elhelyezkedés, a német kisebbség a „délszláv országban”.	6
II.1. A Vajdaság demográfiai és etnikai jellemzői	6
II.2. A két világháború közötti jugoszláv kisebbségpolitika sajátosságai.....	9
III. Németek a II. világháborúban	12
III.1. A német győzelmek időszaka	12
III.2. A vajdasági némettség, mint „eszköz és fegyver”	14
III.3. A háború vége, a német kisebbségek tragédiája	16
IV. Németek a korabeli magyar sajtóban	21
IV.1. Bácskai Napló	21
IV.2. Délmagyarország.....	23
V. A közösség megszűnése, konklúzió, összegzés.	26
VI. Szakirodalom és forrásjegyzék	29
VI.1. Szakirodalom	29
VI.2. Forrásjegyzék.....	30
VI.2.1. Tartalomhoz kapcsolódó források.....	30
VI.2.2. Sajtóorgánumok	30
VI.2.3. Képi anyagok	31

I. Németek a Kárpát-medencében. A kutatás tárgya, módszertana.

I.1. Történelmi fordulópontok metszéspontjában

Idén 100 éve, hogy megkezdődött az a világegés, amely átrajzolta egész Európa, sőt a világ térképét, különös tekintettel pedig térségünket, és az annak szerves részét adó Kárpát-medencét. A Monarchia helyén átalakuló geopolitikai térben új államok születtek, mint a kutatás szempontjából releváns „délszláv” állam, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, melyek ugyancsak „örökölték” kisebbségeket, főleg a magyarságot, illetve a németiséget¹ – tehát a békeszerződések fő célját megtestesítő nemzetállamok kialakításának koncepciója nem valósult meg, a nemzetiségi kérdés továbbra is kardinális probléma maradt.

Nemcsak a magyarság szakadt szét a Monarchia, valamint a Magyar Királyság „feldarabolódásával”, hanem a közel két millió főt kitevő Kárpát-medencei németiség is, akik öt állam területére szóródtak szét. Igaz az egykori történelmi Magyarország területén élő németek több hullámban és eltérő vidékekről érkeztek az országba, tehát sajátos kulturális, nyelvi és vallási szokásaik voltak (szászok, svábok, kárpáti-németek, cipszerek, mánták), azonban a dualista állam keretein belül magukat egységesen németeknek vallották, azaz az egyik „többségi nemzet” részeként definiálták magukat. Ezen státusza révén a két millió főt kitevő német közösség a Monarchia keretein belül képzelte el jövőjét, így nem volt célja az elszakadás sem (gazdasági, politikai érdekek)². A kérdéshez kapcsolódik, hogy a magyar politikai is természetes szövetségesként tekintett a német közösségre, ami a statisztikában is megjelent, mivel a két „államszervező” népet és azok 60-65 %-os arányát gyakorta állította szembe a nemzetiségek létszámával, bizonyítva így Kárpát-medencei szupremáciáját, hatalmának létjogosultságát.

Az első világháborút követően a volt Monarchia területén az utódállamok a területi elcsatolások és etnikai ellentétek révén egymás ellenségeivé váltak, létrejött a „kisantant”, amelynek elsődleges célja a magyar revízió megakadályozása, Ausztria és Magyarország elválasztása, sőt elszigetelése, de egyben a németiség korábbi pozícióinak visszaszorítása volt, így a két kisebbség kedvezőtlen pozícióban kellett, hogy megéljen az új állami keretek között. Ezt az antinómiát az utódállamok felismerték és igyekeztek kijátszani egymás ellen a magyar és a német kisebbségeket, mivel azok amennyiben összefogtak volna egy-egy a Magyar

¹ Mintegy 3,3 millió magyar került új impérium alá, illetve ezen országok 1-1,2 millió németet is „örökölték” (a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz 459 000 magyar és 310 000 német került).

² Igaz Bécs és Budapest több esetben konfrontálódott egymással a dualizmus évtizedeiben, azonban a századfordulótól a nemzetiségi törekvésekkel párhuzamban a német-magyar „sorsközösség” erősödött.

Királyságtól elcsatolt területen, úgy többséget alkothattak volna – veszélyeztetve az új-mesterségestöbbség „pozícióit” (ez Vajdaságban különösen igaz, mivel mindhárom etnikum hasonló arányban volt jelen). Emiatt a németség privilegizált kisebbséggé vált, így nyervén meg őket a délszláv állam ügyének, főleg a magyarság kárára, melyet erősen diszkrimináltak a két világháború között³.

1928-tól kezdve a weimari Németország komoly anyagi, hovatovább diplomáciai segítségben részesítette Közép-Kelet-európai kisebbségeit a kultúrfölény és a tradicionális német nacionalizmus jegyében. A '30-as évektől Berlin nyomására a délvidéki, legfőképp a bánáti németek is aktivizálták magukat. Változást a II. világháború, Jugoszlávia széthullása, illetve a hitleri Németország hódításai és a térségben kialakított befolyása hozott. Hitler a birodalom határain túl élő német közösségeket a szövetséges és segédnépek zsarolására, valamint sakkban tartására használta fel, úgy, mint a magyarországi, a romániai, a volt-jugoszláviai, illetve a szlovákiai németeket – ötödik hadoszlopként. Továbbá Hitler 1942-43-ig olyan koncepciókat is kilátásba helyezett, mint a baranyai, bácskai és a bánáti németek egyesítésével egy bábállam létrehozása Prinz Eugen Gau néven, mely terv igaz hamvába holt, de a tanulmány szempontjából releváns a vizsgálata. A helyzetet pedig tovább árnyalta az a tény, hogy 1941 áprilisában a magyar honvédség megszállta a Délvidék bácskai részét, ahol több százezer német élt és 1944-ig magyar impérium alatt állt, mely területi kiigazítás révén nehezebb értelmezni ezen közösség jogállását, fennállását a korszakban, illetve egyáltalán népességbeli arányát pontosan meghatározni.

A világháborús vereség miatt Európa-szerte a németség kollektív bűnössé vált, mely a Kárpát-medencei németeket sem kímélte, a Csehszlovákiához hasonlóan a Tito által újraszervezett Jugoszlávia „sem tartott már igényt” a korábban privilegizált, de 1944 után már „kényelmetlenné”, sőt problémássá vált kisebbségre, így igyekezett ezen közösségtől minden lehetséges fizikai eszközzel megszabadulni. A délvidéki németség is felismerte a helyzet abszurditását és 1944-et követően a kivonuló német csapatokat követve, több, mint kétszáz ezren döntöttek az elvándorlás mellett, akik pedig otthonukban maradtak ártatlanságtudatában, el kellett, hogy viseljék a bevonuló jugoszláv hadsereg kegyetlenségeit, „bosszúhadjáratát”. Így tűnt el az 1910-es népszámlálások alapján a vizsgált Délvidékről 310 000 német ajkú ember, akik „történetének” elemzésével egy olyan, a térségre jellemző probléma tárható fel, mely megmagyarázza napjaink viszályait, konfliktusait is. A

³ Hogy miért nem a magyarság vált privilegizált kisebbséggé, azt azon „félelem” indokolja az utódállamok részéről, hogy újra megszületik a történelmi Magyarország és bekövetkezik a határrevízió, továbbá Németország gazdaságilag és katonailag is befolyásosabb ország volt, amely felé „nyitni akartak”.

mindenkori kisebbségnek jellemzően az élet minden területén hátrányt kell elszenvednie a többséggel szemben, azonban a németek helyzete ebben a korszakban még a magyarokénál is „kilátástalanabb” volt, emiatt lényegében a többség bármit megtehetett velük. Az utókor igaz részben tanult a II. világháború borzalmaiból, azonban térségünk államainak még jócskán van adósságuk közös múltunkat illetően – ilyen Vajdaság német közösségének a sorsa is.

I.2. Módszertani keretek, a téma aktualitása

A jelenlegi tanulmány „egy sorozat második állomása”, miután a korábbiakban már elemzésre került az egykor közel fél millió főt kitevő magyarországi németiség XX. századi tragédiája, deportálása és annak politikai körülményei⁴, továbbá a későbbiekben összehasonlításra kerül a jugoszláviai és a (cseh)szlovákiai németek háború utáni kitelepítése⁵. A délvidéki németek 1918 és 1945 közötti helyzetének feltárása ugyancsak egy „állatorvosi ló”, mivel bemutatja a térség hibás politikai lépéseit, a többség több alkalommal bizonyított érzéketlenségét a kisebbségi problémára, illetve a nagyhatalmak „tájékozatlanságát és érdektelenségét” egy-egy kisebbség léte szempontjából.

A kutatás módszertani szempontból több lábon áll. Elsősorban elengedhetetlen a korabeli helyi és országos magyar sajtóorgánumok forrásként történő felhasználása – főleg az 1920-as (impériumváltást követően), majd az 1941 és 1944 közötti éveket felölelve, amikor újfent a Magyar Királyság része volt a vizsgált terület, végül 1945 és 1948 között, amikor a „végső” kisebbségellenes állami megnyilvánulások zajlottak. A forráselemzés szempontjából az alábbi lapok bizonyos szempontból reprezentatívak: a *Bácskai Napló* és a *Délmagyarország* (valamint a *Híd* folyóirat) tudósításai, cikkei – melyek több politikai értékrend alapján, de a lokalitást is figyelembe véve, objektív képet képesek lefesteni a német közösség korabeli helyzetéről és az őket övező közhangulatról. A vizsgált cikkekről előzetesen szükséges elmondani, hogy az adott korszak „egy szemelvényét” hivatottak bemutatni, a teljesség igénye nélkül, amely egy későbbi szakdolgozatban kerül teljes bemutatásra.

⁴ Kispál Richárd: Hová tűntek a németjeink? A magyarországi német kisebbség története és kálváriája a XX. században. Forrás: barankovics.hu A tanulmány részlete: <http://barankovics.hu/cikk/hova-tuntok-a-nemetjeink-a-magyarorszag-i-nemet-kisebbsseg-xx-szazadi-kalvariája>

Letöltés: 2014. július 29. 11:09.

⁵ Kispál Richárd: A szlovákiai németek sorsa a II. világháborúban és az utána következő nemzetközi rendezésekben. Forrás: Közösségi Értékek Műhelye, egyenlites.blog.hu (http://egyenlites.blog.hu/2014/05/19/kispal_richard_a_szlovakiai_nemetek_sorsa_a_ii_vilaghaboruban_es_a_z_utana_kovetkezo_nemzetkozi_rende)

Letöltés: 2014. július 29. 11:10.

Másodsorban a tanulmány elkészítésénél a Kárpát-medencei németiséget, valamint a kisebbségi helyzet általános sajátosságait már korábban is vizsgáló kutatások, szakirodalmak szolgálnak segítségül, amelyek a következők: 1, *Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században.* 2, *Tilkovszky Loránt: Magyarország nemzetiségpolitikája a 20. században, Nemzetiség és magyarság és Hét évtized a magyarországi németek történetéből: 1919-1989.* 3, *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században (Szerk. Bárdi Nándor – Ferdinéc Csilla – Szakra László).* 4, *A Kárpát-medence népeinek együttélése a 19-20. században (Szerk. Egry Gábor – Feitl István).* 5, *Szarka László: Kisebbségi léthelyzetek, közösségi alternatívák. Az etnikai csoportok helye a kelet-közép-európai nemzetállamokban.* 7, *Népszámlálások adatai (1900, 1910, 1921, 1941, 2001, 2011. évi).*

A forráselemzéssel, valamint a szakirodalom másodfeldolgozásával a következő kutatói kérdések kerülnek a tanulmány során megválaszolásra:

1. *Milyen is volt a délszláv állam németiségének a korabeli helyzete (a két világháború között)?*
2. *Valóban privilegizált volt a németiség?*
3. *Háborús bűnös-e minden Kárpát-medencei német?*
4. *Milyen folyamatok vezettek a délvidéki németek szinte maradéktalan kitelepítéséhez?*
5. *Elkerülhető lett volna-e a kitelepítés, illetve a közösség megsemmisülése?*

Végül a kutatásnak erkölcsi szegmensei is vannak, mivel közel 70 évvel a közösség „eltűnését” követően⁶ a szerb állam törvényt alkotott a II. világháborút követő vagyonekobzások igazságtalanságáról⁷ és az utódok kártalanításáról, illetve egy megbékélési folyamat is elindult már a magyar és a szerb fél között, melyhez szorosan kapcsolódik a németiség rehabilitálása⁸ is.

⁶ A térség ellentmondó viszonyait támasztja alá az a tény, hogy 1990-ig nem lehetett kutatni a jugoszláv partizánok tevékenységét a II. világháború alatt és azt követően.

⁷ A szerb elnök aláírta a kárpótlási törvényt. Forrás: index.hu (http://index.hu/kulfold/2011/10/03/a_szerb_elnok_alairt_a_karpotlasi_torvenyt/)

Letöltés: 2014. július 29. 23:29.

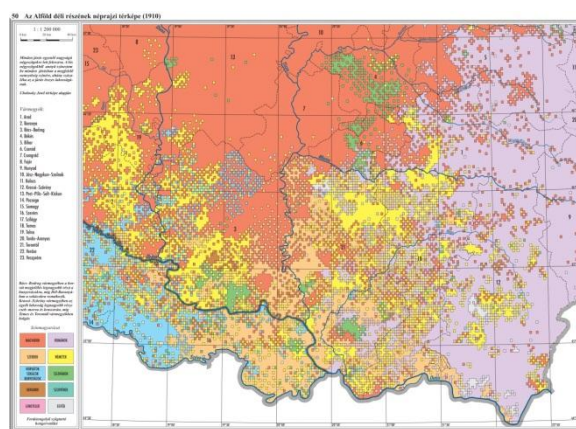
⁸ Elhanyagolt vajdasági németek. Forrás: [magjarszo.com](http://www.magjarszo.com) (http://www.magjarszo.com/hu/2011_10_14/kozelet/45678/) Letöltés: 2014. július 29. 23:32.

II. Trianoni kontextus. Demográfia, területi elhelyezkedés, a német kisebbség a „délszláv országban”.

A kutatás hatóköre jelen tanulmány keretei között az 1920 és 1948 közötti időszakra, valamint a mai értelemben vett Vajdaság területére terjed ki, melyet szükséges a korabeli kontextusba helyezni, illetve a területi változásokat figyelembe véve elemezni. Tehát előzetesen elmondható, hogy 310 000 német sorsa kerül vizsgálatra, akik a mai Bácskában, Szerémségben és Nyugat-Temesközben (Torontálban, az úgy nevezett Bánát egy részében) éltek.

II.1. A Vajdaság demográfiai és etnikai jellemzői

A *Híd* folyóirat 1946. augusztusi száma a következőket jegyezte meg Vajdaság népeiről, továbbá a területre egykor bevándorlókról (a berendezkedő baloldali ideológiai alapokon bíró nemzetiségpolitikai tematika jegyeit hordozva): „*Vajdaság népeinek nagy tarkaságát a monarchikus politika hozta létre. Akármilyen valós ok: török hódoltság, svábországi éhség, magyarországi feudalizmus, szlovák éhség hajtotta el hazulról a Vajdaságban letelepülőket, a telepítők célja egy volt: oszd meg s uralkodj! Egymás ellen privilegizálták, egymás ellen felhasználták és valamennyijüket kihasználták a monarchia okos urai. Kitelepítésük kényszereszköz volt és villámhárító, a letelepítés jobbágyszerzés és cselédközvetítés. Nagyon céltudatos és előrenéző (...) gonddal válogatták össze Vajdaság különböző népeit. Szerbeket jobbágyul, magyarokat cselédiül, svábokat szerb és magyar aspirációk ellen.*”⁹

Az Alföld etnikai képe 1910-ből (forrás: www.omm1910.hu)

⁹ Kék Zsigmond: Vajdasági telepések. Forrás: *Híd*, 1946. augusztus.

A trianoni békeszerződés értelmében 1920-ban a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz (továbbiakban SzHSzK) csatolták a 20 551 km² nagyságú Vajdaságot, összesen 1 509 295 lakossal, akik főképp három nemzetből, a szerbből, a németből (a továbbiakban vajdasági németek¹⁰) és a magyarból tevődtek össze. A vajdasági magyarok létszáma ekkor 459 000 fő volt (30 %), míg a szerbeké 378 000 (25 %), melyet a hasonló nagyságrendű németiség követett 308-310 000 fővel (20 %), tehát a területen nemlétezett „egyértelmű többségi nemzet”, kiegyenlített, konszenzusos, gyakorta pedig „versenyhelyzet” állt fent ezen „népek” között. A prosperáló boldog békeidőkkel szemben a történelemben arra is volt példa, hogy Vajdaság etnikailag kevert volta miatt konfliktus alakult ki ezen három etnikum között¹¹.

A SzHSzK-hoz került német közösség, csakúgy, mint a magyarok, a határ által elválasztódtak saját „anyaközösségüktől”. Ezt csak tovább bonyolította az a földrajzi jelenség, hogy az úgy nevezett „dunai svábok” diaszpórikusan helyezkedtek el az ország ezen vidékén: tehát nem alkottak egy homogén etnikai tömböt¹². Mindennek következtében a német népcsoport elkeveredett más nemzetiségekkel (ezért jellemző is volt a többnyelvűség), így identitása is más talajon állott, mint mondjuk az erdélyi szászoknak, akik két vármegyében többséget (relatív többséget) alkottak.

A magyarországi németek demográfiai jellemzőit két népszámlálás, az 1900. és az 1910. évi, összevetésével lehet kimutatni. 1900-ban a németek létszáma 1 999 100 fő volt, mely az asszimiláció miatt 1910-re 1 903 400 főre csökkent, ami összarányát tekintve 11,9 %-ról 10,4 %-ra való visszaesést mutat¹³. A jelenségnek több oka lehet: elsősorban a diaszpórikus jelleg, ami miatt a németiség nagy interakcióban volt a többségi magyarsággal és más nemzetiségekkel, az urbanizáltság-polgárosodottság foka, illetve a kétnyelvűség, tehát a kultúraváltásra, cserélésre való hajlam is. A legkiválóbb példája a kétnyelvűségnek a burgenlandi németiség, amely igaz a népszámlálások alkalmával magát német etnikumúnak vallotta, de tisztán beszélt a magyar nyelvet is, mivel a két identitás megfér egymás mellett.

¹⁰ Igaz az 1920-ban a SzHSzK-hoz került német közösség magát jórészt svábnak tartotta, az egyszerűbb definiálás miatt, s logikai okokból a továbbiakban csak vajdasági németekként lesznek említve.

¹¹ Ilyen volt például a Rákóczi-felkelés vagy az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc idején, amikor az eltérő nemzetiségű, de szomszédos falvak lakói ragadtak egymás ellen fegyvert. Több esetben arra is volt példa, hogy egy-egy falu, divergáló nemzeti és lokális érdekek miatt, más-más hatalmat támogattott (például a német falvak Bécs-pártiak voltak, míg a magyarok a szabadságharcot támogatták, a szerbek pedig el kívántak szakadni – a közeli Belgrád egyre nagyobb kulturális és politikai hatást gyakorolt).

¹² Az egykori történelmi Magyarország peremterületei gazdaságilag fejletlenebbek voltak a centrumtól, emiatt az ezen területeken élő, többségében nemzetiségi állampolgároknak sem volt érdeke a gazdasági asszimilálódás.

¹³ Magyarország népessége. Forrás: mek.oszk.hu (<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/171.html#175>)
Letöltés: 2014. július 30. 12:11.

A délvidéki némettség helyzete részben más volt, mint az „össznémettségé”, mivel a térség urbanizáltsága fokozatosan növekedett (a városok háromnyelvűek voltak), ugyanakkor nem alakult ki egy egyértelmű nagyváros, mint a térséget szervező központ, illetve a svábok jellemzően falvakban, kisebb településeken éltek, emiatt képesek voltak megőrizni sajátos kulturális közegüket, identitásukat, ezérta „keveredés”, illetve az interakció foka is alacsonyabb volt (eltérő vallás, kultúra, tradíció). Továbbá mivel a svábok katolikus vallásúak voltak, míg a szerbek ortodoxak, így széles törésvonal húzódott a két nép között, ami ugyancsak a kisebbség „összezárását” eredményezte (például ritkaság számba ment a vegyes házasság).

A következőkben releváns az 1910-es adatok alapján a későbbi vajdasági némettség településszerkezetét, földrajzi elhelyezkedését¹⁴ vizsgálni. Az 1920-as, de amai Vajdaságis az alábbi vármegyéből tevődött össze (beleértve a „feldarabolt” megyéket is): Bács-Bodrog (kivéve északi rész), Szerém (kivéve nyugati járások), Torontál (észak-keleti sáv nélkül) és Temes vármegye (déli rész). 1910-ben Bács-Bodrog vármegye 632 560 lakosából 178 950 fő vallotta magát német anyanyelvűnek, mely törvényhatósági jogú városok szintjén Szabadkán 1913, Zomboron 2181, Újvidéken pedig 5918 főt jelentett, tehát a megye németiségének közel 90 %-a kisebb településeken élt (mely adat mind a négy vizsgált vármegyénél egyezik). Temes 120 683, és Torontál vármegye 158 312 fős német népessége a SzHSzK és Románia között osztdott szét a békeszerződés értelmében. Versec törvényhatósági jogú városban 13 566, Pancsován 7 467 fő vallotta magát németnek. Szerém vármegye 397 103 fős lakosságából 61 527 fő volt német és közülük Zimony törvényhatósági jogú városban élt 6559 fő.

A valós képet tovább élesíti a némettség települési és járási szintű eloszlása, melyet a tanulmány említés-felsorolás szintjén kezel. Jelentős német közösség élt a Bács-Bodrog megyei Apatin (11 661 fő – közel 90 %), Bajmok (2062 fő – 30 %), Militics (3577 fő – 95 %), Cservenka (6861 fő), Óverbász (1837 fő), illetve Szeghegy (4998 fő) községekben, városokban, valamint az apatini (19 146 fő), a zombori (24 214 fő), az újvidéki (13 132 fő), a topolyai (7696 fő), a palánkai (22 443 fő), a titeli (4667 fő) és az óbecsei járásokban. Temes megye déli részén a következő járásokban volt jelen nagy létszámban a némettség: a verseci (8605 fő), a kevevári (6587 fő) és a fehértemplomi (4791 fő). Torontál vármegyében szinte minden járásban jelentős német közösség élt: a módosi járásban 9905 fő, a nagybecskerekiben

¹⁴ A következő adatok az omm1910.hu oldalról származnak. A „Magyar Birodalom” területi felosztása a tanulmány relevanciája szempontjából a következő volt: Duna bal partja, Duna-Tisza köze, Tisza jobb partja, Tisza bal partja.

16 485 fő, a nagykikindaiban 9875 fő, a pancsovaiban 15 573 fő, a törökbecseiben 1054 fő, míg a törökkanizsai járásban 2961 fő vallotta magát németnek. Végül Szerém vármegye németiségére is érdemes néhány gondolat erejéig kitérni, ahol Karlócán 434 fő, míg az újlaki járásban 3683 fő, az ópázovaiban 9348 fő, a zimonyiban 3724 fő és a vinkovcei járásban 8477 fő tartotta magát németnek.

II.2. A két világháború közötti jugoszláv kisebbségpolitika sajátosságai

Ilyen adott körülmények mellett lett az új délszláv állam része a német közösség. A SzHSzK (későbbiekben Jugoszlávia), mint ahogy a térség többi állama sem, nem volt etnikailag homogén ország, azaz nemzetállam, melyek kialakítása az I. világháborút követő békeszerződések fő célja volt. Így a 12 milliós délszláv állam lakosságának 21 %-a tartozott hivatalosan valamely kisebbségi kategóriába, mint a félmillió macedón, albán vagy magyar közösség, illetve a 310 000 fős németiség, de a szláv többség is polarizált volt (horvát, szlovén, szerb, bosnyák). A térségben ekkor született új államok a korábbi kisebbségekből „alakultak ki”, míg az ezelőtt többségi státuszban lévő közösségek kerültek kisebbségi helyzetbe (német, magyar).

A korabeli hivatalos politika, a korszellemhez illeszkedve, úgy gondolkodott, hogy a kisebbség nem létezik, csakis a többség, a frissen szerzett területek más ajkú lakossága pedig amennyiben meg akar élni, úgy asszimilálnia kell. Maga a tény, hogy egy soknemzetiségű ország magát alkotmányba foglalva egynemzetiségűként definiálja, arra enged következtetni, hogy az állam asszimilatív és egyben diszkriminatív kisebbségpolitikát folytat. A németiség helyzete azonban a SzHSzK-ban privilegizált volt, azon okból is, hogy a politikai elit így kívánta megosztani a kisebbségeket, illetve a közösség híd szerepet képzett a weimari köztársaság, majd a hitleri Németország felé, amely élénk gazdasági kapcsolatokat is maga után vont, így a németiség támogatása „jó pontot” jelentett a német politikai, katonai körökben, nem utolsó sorban pedig a piacokon.

Az impériumváltást követően jellemzően a kisebbségi közösségeket hasonló csapások érték, így azon túl, hogy a német kisebbség helyzete részben jobb volt, mint más nemzetiségé, a létét neki is a következő „közös” gazdasági és közjogi területek határozták meg. A frissen megalakult SzHSzK korábban nem létezett, mivelegyes részei a Magyar Királyság szerves elemei voltak, míg a törzsterületeket adó Szerbia is „fiatal” állam volt még, így 1919 és 1923 között egy többnemzetiségű, regionális hatalommá váló államot kellett megszerveznie a délszláv „többségnek”. Az államiság, valamint a politikai rendszer

megszilárdításához elsősorban alkotmányozni kell, melynek a kisebbségek jogait is törvényszerűen rögzítenie kellene (így a németiségét is), azonban térségünkben jellemzően csak a többségi nemzetekről szólnak ezen dokumentumok, így a SzHSzK alkotmánya is¹⁵ (a Népszövetség által megfogalmazott kisebbségvédelmi garanciarendszer törvényi szintre emelése és betartása is ilyen elem). 1921-ben átszabták a történelmi közigazgatási határokat, minek következtében 33 új megye született, melyeknek élén Belgrádból kinevezett főispánok álltak, akik a centralizációt, illetve a korábban természetes, kulturális és tradicionális egységek – így a Bácska, Nyugat-Bánát - szétदारabolását jelképezték.

Az állami keretek megfogalmazásán túl egy ország kisebbségpolitikája függ a politikai rendszertől, illetve annak politikai elitjének látásmódjától, mivel a diktatúrákban és a tekintélyuralmi-autoriter rendszerekben vagy nincsenek garantálva, vagy súlyosan korlátozva vannak a kisebbség jogai (ez időben az SzHSzK is inkább a tekintélyuralmi rendszerekhez sorolható), ezzel szemben egy demokráciában a kisebbségnek lehetősége van jogai érvényesítésére (a korszakban korlátozottan Csehszlovákiában és 1934-ig Észtországban megvalósult). A második fontos közjogi terület az állampolgárság kérdése, melynek megadása a határváltozással párhuzamban nem járt automatikusan, tehát az új többség „megválogathatta”, hogy kire „tart igényt”. Ez a kiszolgáltatottság leginkább a kisebbség politikai és gazdasági elitjét sújtotta, főleg gyárosokat, iparosokat, nagybirtokosokat és tisztviselőket, akik vagyonnal, státusszal, illetve közösségi szervezőerővel rendelkeztek. Jellemzően a német közösség gazdasági potenciálja, továbbá közigazgatásban való reprezentációja meghaladta a szerbségét, így a kezdeti években a vajdasági németek is „meg lettek tizedelve” (hivatalból történő elmozdítások, gyárak államosítása, „földreform”). A két „új” kisebbség hasonló sorsát mutatja, hogy az 1920-as választásokon mind a magyarok, mind pedig a németek döntő részét kizárták a választójogból.

Következő kategória a kisebbség létét illetően a gazdasági diszkrimináció, mely 1920-at követően a földreformban¹⁶, a közterhek viselésében, illetve a kisebbségi régiók „elsorvasztásában”, a kedvezőtlen támogatáspolitikában testesült meg. Vajdaság ekkoriban, mint a SzHSzK egyik legfejlettebb tartománya, a szerbiai ősterületeknél kétszer több adót fizetett a két világháború között, emellett az újraosztott földeket aránytalanul a többség birtokába adták, amely főleg a németiséget és a magyarságot sújtotta, illetve eltolta az etnikai

¹⁵ Az alkotmányt 1921. június 28-án fogadták el.

¹⁶ Az 1919. február 25-én kiadott agrárreform-rendelet nem zárta el ugyan a kisebbséghez tartozó állampolgárokat a földhöz jutástól, de a helyi végrehajtás során többnyire szerbek részesülhettek a kiosztandó birtokokból.

arányokat a szerbek javára (betelepülő dobrovoljácok, Belgrád beleszólása a helyi viszonyokba).

A közjogi, s a gazdasági hátrányokon túl a németiség kultúrájának is csapásokat kellett elszenvednie, mely abban nyilvánult meg, hogy mindenki számára kötelezővé tették a szerb nyelv ismeretét, ami privilegizált státuszba került (a hivatali ügyintézésről kezdve, az utcanév táblák kiírásán át a mindennapi életben való kommunikációig). Továbbá a közélet olyan szegmenseiben szenvedett hátrányt a kisebbség, mint az oktatás, a vallásgyakorlás (ortodox egyház hegemoniája, az egyházmegyék feldarabolása), vagy a civil, majd politikai szféra, melyek mind a németiség közéleti-értelmiségi rekrutációját, mind pedig érdekérvényesítésének lehetőségeit korlátozták ezen évtizedekben. 1929-ben puccs révén királyi diktatúra alakult ki az ekkor már Jugoszláviának nevezett délszláv államban, ami a politikai pártok megszűnését, a parlament működésének felfüggesztését, valamint az ország közigazgatási átszervezését (9 bánság) vonta maga után, mely tényezők mind kedvezőtlenül érintették a kisebbségeket.

Eme gondolatmenet zárásaképp el kell mondani, hogy igaz a németiséget is érintette az állami diszkrimináció, azonban annak foka meg sem közelítette a vajdasági magyarságét, sőt a helyzete jobb volt, mint az ugyancsak kedvezményeket élvező, magyarországi németeknek. Hitler 1933-as hatalomra jutását követően a térség német közösségeinek szerepe felértékelődött, s a náci Németország egy olyan prókátorként jelent meg a dunai államokban, mellyel inkább együttműködésre, mint konfliktusra törekedtek (lásd. klíringfelhalmozás, szövetségi rendszerek). Ez a státusz azonban a II. világháború éveiben, majd 1945-öt követően alapjaiban változott meg.

III. Németek a II. világháborúban

Az I. világháborút követően Kelet-Közép-Európában a német lett a legnagyobb „kisebbségkibocsátó” nép, mivel a mintegy 8,5 millió fős közösség jelen volt szinte minden országban, ahol meghatározó gazdasági és igazgatási pozíciókat töltött be. Ez a hatalmas létszám és a fokozatosan növekedő anyaországi német befolyás együtt háborús ürügyként szolgált, azaz a kisebbségi jogokra hivatkozva semmisítette meg Hitler Csehszlovákiát, vagy részben emiatt támadta meg Lengyelországot (Danzig kérdése, „élettér elmélet”, biztonságpolitikai vonatkozás), ami közvetetten a II. világháború kitörésében és a háború éveiben is megjelent (Memel-vidék anektálása, Jugoszlávia megszállása, ukrainai németek telepítése). Történelmi tény továbbá, hogy a jugoszláviai, majd újra magyarországi, de relevánsan definiálva a vajdasági, németség sorsa a II. világháborúban szétválaszthatatlanul egybeforrt a Német Birodaloméval és annak szövetségeseivel, emiatt szükséges egy áttekintés a politikai és katonai eseményekről.

III.1. A német győzelmek időszaka

A II. világháború kitörésekor a korábban francia és az angol érdekszférába tartozó államok nagy része már a náci Németország felé orientálódott, vagy kötelezte el magát. A volt „kisantant” államai közül Csehszlovákia megsemmisült, alkotóelemeire hullott, Románia területi vitában állt Bulgáriával, a Szovjetunióval és Magyarországgal, így „harapófogóba” került (németbarát kormány 1940 végétől), egyedül csak Jugoszlávia élvezhetett viszonylagos „függetlenséget” 1941-ig. Az eseményekkel párhuzamban a magyar revíziós politika is mondhatni a „csúcspontján” volt. 1940. augusztus 31-én német támogatással elérte a II. bécsi döntés kieszközölését Románia ellenében, így már „csak” a vajdasági magyar közösség érdekeiért kellett síkra szállnia a délszláv állammalszemben, mely a vajdasági németségre is hatott (igaz létezett ekkor még az 1940. december 12-én megkötött jugoszláv-magyar örök barátsági szerződés¹⁷).

Jugoszlávia nyugati kapcsolatai révén bizonytalan, instabil pontként szerepelt Hitler balkáni stratégiájában, ezért vagy szövetségesi, baráti, „kikapcsolt”, vagy pedig megszállt szerepet szánt neki (bábállami), mivel túl nagy kockázatot jelentett volna úgy a Szovjetunió

¹⁷ 1940. december 12. A magyar-jugoszláv örök barátsági szerződés megkötése. Forrás: rubicon.hu (http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1940_december_12_a_magyar_jugoszlav_orok_baratsagi_szerzodes_megkotese/)

Letöltés: 2014. július 31. 20:59.

ellen hadjáratot indítani, hogy a háttérben van egy erősebb Jugoszlávia, mely könnyen destabilizálhatja a Balkánt, esetleg pedig egy hídfőt képezhet a birodalom hátba támadására. 1935 és 1939 között a Stojadinović-kormánypartnerként viselkedett és tekintett Németországra, azonban az 1939-et követően hatalomra jutott Cvetković-kormány nyugati, illetve orosz szövetséget keresett, igaz a gazdasági kapcsolatok továbbra is élénkek maradtak a német és a jugoszláv fél között. 1941. március 25-én német nyomásra Jugoszlávia csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez, főleg az olasz-görög konfliktus miatt, ellenben a Cvetković-kormányt március 27-re a hadsereg puccsal elmozdította és még inkább nyugati, mondhatni németellenes orientációt hirdetett meg a Dušan Simović-vezette csoport. Németország nem engedhette meg magának, hogy egy újabb állam veszélyeztesse a balkáni pozícióit, ezért a jugoszláv „pálfordulás” azt eredményezte, hogy Hitler már március 27-én parancsba adta a Wehrmachtnak Jugoszlávia megszállását, ami áprilisban le is zajlott. Az egykori délszláv államot felosztották a megszállók érdekeinek megfelelően, született három bábállam, de Magyarország, Bulgária és Olaszország is „profitált” a konfliktusból – igaz mindvégig a német birodalmi érdekek domináltak. Magyarország csak 1941. április 11-én, Horvátország függetlensége és Jugoszlávia de facto megszűnése után, lépte át a volt jugoszláv-magyar határt, illetve kezdte meg Bácska birtokba vételét.

De miképp is kapcsolódnak ezen történelmi események a vajdasági németiség sorsához? A Vajdaság területének bácskai része Jugoszlávia felbomlását követően újra magyar impériumlett, míg a Szerémség és Torontál német megszállás alá került, így a „helyi” németiség ismét határok által lett elválasztva. Jelen esetben az az állítás, miszerint a német közösség újfent „szétszakadt”, hibás, mivel igaz az országhatárok változtak, ellenben a birodalmi német befolyás révén oly módon tekintettek a térségben a német kisebbségekre, mint egy önálló „államra az államban”, mely felett az adott ország nem gyakorol teljes szuverenitást (emiat alakulhatott ki a háború után az „áruló” kép). A német politika Jugoszlávia feldarabolásával igyekezett minden szembenálló felet, mint például a román-magyart, a szerb-magyart és a szerb-románt minimális területi engedményekkel mérsékelni, de mégis sakkban tartani, miközben a térséget konszolidálta, felügyelete alatt tartotta, s saját kisebbségeinek a helyzetét is erősítette, illetve felhasználhatta őket katonai „utánpótlásként”, gazdasági „erőforrásként”¹⁸. Azzal, hogy Németország „engedélyt adott” Magyarországnak,

¹⁸ Hitler a „határon túli németiséget” sajátos konstellációként – mondhatni érzéketlenül - kezelte, amit bizonyít, hogy 1942-ben a bánáti és szerémségi németek közül 21 000-t Lengyelországba telepített át, mivel a birodalom gazdasági érdekeit az szolgálta (ipari munkaerő).

hogy megszállja a 11 601 km² területű és 1,1 millió lakosú¹⁹ Bácskát, elkötelezte maga mellett a magyar vezetést, ugyanakkor aszerbeket sem sújtotta túlzott területi elcsatolással, fenntartva így a képlékeny egyensúlyt. A Bácska visszacsatolásával 200 000 délvidéki német került újra magyar impérium alá²⁰, azonban a szerémségi és a temesi németység egy része a megszálló német hadsereg befolyási övezetébe tartozott. Az évszázadokon át együtt élő népek közötti viszályt támasztja alá az a tény, hogy a bevonuló magyar csapatokat a bácskai német lakosság nem üdvözölte, sőt olykor arra is akadt példa, hogy helyi magyarok tűztek össze ugyancsak helyi német lakosokkal, illetve a hadsereggel szemben mutattak ellenállást ezen német csoportok²¹. Az ellentétet az is élezte, hogy a megszállás kezdetén Újvidéken és Dél-Bácskában német csapatok állomásoztak, ami a vajdasági németeknek vonzóbb volt, mint a magyar politikai elit által szorgalmazott teljes revízió, mely végül Újvidék és a Duna vonaláig részben megvalósult.

III.2. A vajdasági németiség, mint „eszköz és fegyver”

A magyar, a román és a szerb nép megosztása céljából a történelmi Magyarország délvidéki területein élő németiséggel Hitlernek a következő tervei voltak. A Prinz Eugen Gau (a továbbiakban Gau) terve Göring marsall „íróasztalán” született²² a jugoszláviai hadjáratot megelőzően, melynek az lett volna a célja, hogy a baranyai, bácskai és a temesi németeket egy német felügyeletű ütközőállamba tömörítse, illetve magával a tervvel részvételre ösztönözze Magyarországot a Jugoszlávia elleni hadjáratra, továbbá Romániát sakkban tartsa (a Temesközre/Bánátra mindkét állam igényt tartott). Ezen bábállam a Magyarországtól elcsatolt Baranya-megyéből, a jugoszláv Vajdaságból, valamint a román impérium alatt álló Kelet-Bánátból állt volna. Míg a Gau területe 44 000 km² lett volna, addig lakossága 2,7 millió fő, melynek ekkoriban 29 %-a magyar, 25 %-a német, 21 %-a román és 16 %-a szerb

¹⁹ A bácskai revízió nem követte az etnikai határokat, mintegy 300 000 magyar tért vissza anyanemzetéhez, azonban velük együtt „érkezett” 243 000 szerb, 220 000 horvát és közel 200 000 német is, tehát a kisebbségi kérdés továbbra is megoldatlan maradt.

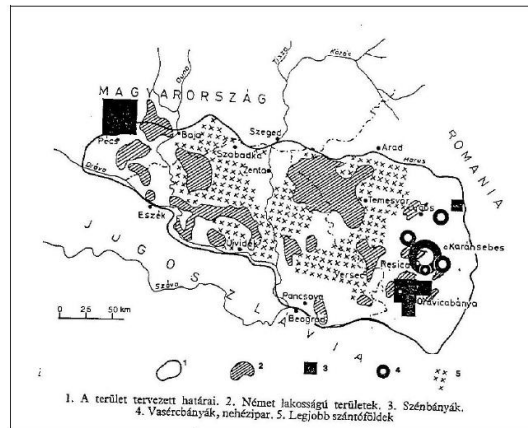
²⁰ A bácskai revízió nem követte az etnikai határokat, mintegy 300 000 magyar tért vissza anyanemzetéhez, azonban velük együtt „érkezett” 243 000 szerb, 220 000 horvát és közel 200 000 német is, tehát a kisebbségi kérdés továbbra is megoldatlan maradt.

²¹ Az államalakulat felbomlásában a helyi németiség is nagy szerepet játszott, „fegyverkezett”, gerillaharcot folytatott a jugoszláv hadsereggel szemben, valamint provokálta a korábbi többséget (Kulturbund, Sepp Janko tevékenysége).

²² A Prinz Eugen Gau ötlete régebbi keletű, már 1939-ben felmerült tervként különböző német többségű területek későbbi Birodalomhoz való csatolása, 1940-ig azonban ezzel szemben a németek hazatelepítése, majd a megszállt területekre való kihelyezése Hitler számára jobb elképzelésnek tűnt. 1940 végén határozta el magát a romániai és magyarországi németek helyben hagyására, ekkor ismét aktuálissá vált a Gau kérdése. 1941 áprilisában ennek megszellőztetése a sakkban tartó célt szolgálta.

volt (maradék 9 % az egyéb kategóriába esett). Tehát, ezen terv amennyiben megvalósult volna, úgy egy teljesen kevert, többség nélküli, ám gazdaságilag életképes állam jött volna létre: ahol a lakosság negyede „uralkodott” volna a „többség” felett, mely kizárólagosan német érdekeket szolgált.

24. TÉRKÉP A Prinz Eugen Gau néhány jellemzője

Forrás: Rónai András. Térképezett történelem.

Azonban a történelmi folyamatok alakulásának következtében a PrinzEugenGau nem született meg, a területi változások mégis lezajlottak a II. világháború éveiben, melyek nagymértékben érintették mind a bácskai, mind a délvidéki németiséget (szerémségi, torontáli, temesi - bánáti). Miután Magyarország 1941 áprilisában megszállta Bácskát, a katonai igazgatás ellenére nekilátott a térség gazdasági²³, majd politikai integrálására, felzárkóztatására, amely mellett egy magyarosítási törekvés is zajlott. Negatívumként kell megemlíteni, hogy Jugoszlávia széthullása és az új határok kialakulása miatt Vajdaság is fel lett osztva, ami a korábbi gazdasági egységet drasztikusan érintette, emellett a német ellenőrzés alatt álló területek áttértek a teljes hadi-kizsákmányoló gazdaságra. Továbbá a helyi német közösségek és náci mintájú szervezeteik Hitler előretolt „hadoszlopaiként” viselkedtek, tehát sakkban tartották az adott kormányokat és az adott országok gazdasági javainak a totális háború alá rendelésében segédkeztek (például a magyarországi Volksbund az ország „titkolt” erőforrásainak felderítésében nagy szerepet játszott).

A totális háború nem csak mezőgazdasági terményeket, nyersanyagot igényelt, hanem emberi forrásokat is, főleg azok után, hogy a Wehrmacht nagy veszteségeket szenvedett el a keleti fronton. Emiatt a német szövetséges, vagy megszállt Közép-Kelet-európai országokban

²³ Kiváló példája a magyar fejlesztőprogramnak, hogy a megszállás mellett az úthálózat feljavítása is megkezdődött 1941-ben.

megkezdődött a német kisebbségek körében is a kezdetben önkéntes, majd kötelező sorozás, ami alól nem volt kivétel sem a magyarországi, sem pedig a megszállt „vajdasági” területen élő németség sem (az első toborzás 40 %-a a Bácskából érkezett, melyből alkalmasság alapján a katonák több, mint fele lett a Waffen SS-be besorozva).

AZ ELSŐ MAGYARORSZÁGI TOBORZÓAKCIÓN (1942. FEBRUÁR 5–APRILIS 3.) ADATAI					
Terület	Jelentkezők	Elutasítva	Alkalmos	SS	Wehrmacht
				követelményei szerint alkalmas	
Bácska	12 868	3452	9416	4173	5243
Bakony vidéke	1145	521	624	311	313
Közép-Szatmár	2312	827	1485	439	1046
Kárpátalja	1414	475	939	406	533
Erdély	2386	674	1712	508	1204
Dél-Dunántúl	3540	977	2563	1475	1088
Ny.-Magyarország	2044	923	1121	254	867
Összesen:	25 709	7849	17 860	7566	10 294

Forrás: Rubicon (2012/11. szám)

Másik fontos szempont, hogy a világháború kitörésével párhuzamban Hitler a német „néptöredékek”, kisebbségek számára elsődleges célként jelölte meg hazatelepítésüket, vagy a gazdasági centrumokba történő átcsoportosításukat (Lengyelország, Csehország etc.), melyet 1942-től kiterjesztett a Délkelet-európai térségre, így a Jugoszlávia helyén kialakult utódállamokra is. A háború előre haladtával Hitler ezen tervét nem valósította meg, helyette a német kisebbségeket helyén hagyta, hogy ily módon tartsa befolyása alatt a szövetséges államok kormányait (Magyarország esetében a Volksbund jelentős nyomásgyakorló potenciállal bírt).

Végül az 1944-től visszavonuló Wehrmachtot több tízezer német civil követte önkéntesen, illetve szervezett telepítés keretében Németországba (evakuálás, félelem a régi többség megtorlásaitól és a „közeledő” Szovjetuniótól). Ez a létszám a Vajdaságot tekintve összesen 100-120 000 fő, akik később, a front elhaladtával és Németország kapitulálása után megkíséreltek visszatérni otthonukba, de az „újjászülető” államok többsége ezt már nem hagyta.

III.3. A háború vége, a német kisebbségek tragédiája

A bácskai és a megszállt szerbiai németség sorsa a magyarországiénál jóval kedvezőtlenebb volt. Eleve identitásukban nagy eltérés volt e régiókban élő német közösségek között, mivel Magyarországon megalakult az a Gratz Gusztáv vezette Hűségmozgalom, mely

a magyar nemzettel való sorsközösséget tűzte zászlajára, míg a délvidéki németiség (a részleges német ellenőrzés miatt is) inkább a birodalomhoz volt hű – ezen vonás pedig megnyilvánult a térség védelmére létrehozott PrinzEugenGauönkéntes SS hadosztály²⁴ léteben is. Érdekes a bánáti németek magyarokhoz fűződő viszonya, mely a II. világháborúban olyannyira ellenségesé vált, a területi revíziótól való félelem okán, hogy a német megszállás idején a magyar iskolákat és a templomokat bezárták, míg a szerb és a román intézményeket hagyták működni.

A kisebbségnek a birodalom mellett való hűsége, illetve a szerbek németellenessége (bosszúvágya) miatt a délvidéki németek, hasonlóan a többi Közép-Kelet-európai országhoz, „nemkívánatos” elemmé váltak. Ekkorra már bebizonyosodott, hogy a Német Birodalom vereséget fog szenvedni, így egy erős prókátor hiányában megszűnt a kisebbségeinek is minden korábbi privilégiuma – a többségi nemzetek pedig bármilyen intézkedést legitimálhattak kárukra (vagyonelkobzás, kiutasítás, legradikálisabb esetben deportálás, elpusztítás). 1944-45-re világszerte elfogadottá vált a németiség kollektív felelősségének, bűnösségének az elve, így Jugoszláviában és Magyarországon is „legitim” volt a saját német kisebbséggel szembeni diszkriminatív, sokszor emberi jogokba ütköző eljárás. Az „eljárásnak” három oka volt: 1. Soha nem volt még ekkora mértékű, az emberi civilizációt a pusztulás szélére juttató háború, melynek meg kellett találni a felelősét, jelen esetben a németiséget. Ugyanis a győztesek nem lehetnek hibásak, ezért mindenki, aki német volt, bűnösnek lett kikiáltva, még a csecsemő is. Továbbá a „kis győzteseknek” is legitimálniuk kellett a II. világháború alatti tetteit, amelyhez kiváló eszköz volt egy „bűnbak”, a németiség kikiáltása. 2. Térségünkben a kitelepítés lett az „általános büntetése” a német közösségeknek, melynek gazdasági, társadalmi és politikai előzményei voltak. A régió minden állama óriási háborús veszteségeket szenvedett el, ezért a relatív gazdag, s jómódú németiség vagyonának kisajátításával, majd szétszórásával a többségi nemzet tagjai között, ezen problémákat orvosolni lehetett. Így az elűzött vagy meggyilkolt vajdasági németek (és magyarok) vagyona, földje, háza a szerb többség kezébe kerülhetett, orvosolva az állam nehéz helyzetét (szociális kérdés, földkérdés etc.) és megalapozva a baloldali pártok támogatottságát. 3. Végül pedig maga Németország is „elpusztult”, 9 és fél millió ember meghalt, az ország romokban hevert, így a szövetségesek által ellenőrzött ország újjáépítését „logikus módon” ezen áttelepülők, menekültek végezték el, mint „ingyen munkaerő” (mintegy 7 és fél millió ember összesen).

²⁴ A hadosztály fő feladata a jugoszláv partizánok visszaverése volt, illetve 1944-től a visszavonuló német csapatok fedezése, de akkora veszteségeket szenvedett el, hogy újra kellett szervezni – végül a jugoszláv „felszabadító” hadsereg előtt tette le a fegyvert.

1944 szeptemberében a magyar csapatok megkezdték a megszállt területek kiürítését, melyek helyére a Josip Broz Tito vezette partizánhadsereg vonult be és október 17-én alakított ki katonai közigazgatást, azaz mind a magyar, mind a német kisebbség kiszolgáltatottá vált (a szovjetek elől visszavonultak ekkor már a német csapatok). Már másnap, 1944. október 18-án elrendelték a teljes német kisebbség kitelepítését, illetve internálását, melynek oka a magyarsághoz hasonló háborús és egyben kollektív bűnösség kikiáltása volt. Igaz a gyakorlatban csak 1944 októberében vált jogfosztottá a németiség, azonban a kommunisták már egy évvel korábban, 1943. november 21-én, a boszniai Jajce-ban rendeletet alkottak a kisebbség kollektív bűnösségéről. A Jugoszláv Antifasiszta Népfelszabadító Bizottság a következőképp fogalmazott a vajdasági németek sorsát illetően: „1, A Jugoszláviában élő német kisebbség minden tagja automatikusan elveszíti állampolgárságát, továbbá összes polgári és nemzetiségi jogait. 2, Minden német etnikumú személy teljes ingó és ingatlan vagyona államosítottnak tekintendő és állami tulajdonná válik. 3, A jugoszláviai németek nem kérhetnek és nem gyakorolhatnak semmilyen jogot, és tilos jogi vagy személyi védelmet kérniük a bíróságoktól vagy intézményektől.”²⁵ Tito 1945 januárjában a következőket mondta a jugoszláviai németekről, ami az általános többségi akaratot is tükrözte: „A németek nem érdemelték meg, hogy hazánkban éljenek és mindet ki fogjuk telepíteni!”

A valóságban 1944. október 18-án kezdődött meg az a kálvária, mely 1948-ig 40-80 000 magyar és becsült adatok szerint 60-120 000 német halálát eredményezte²⁶. Ugyanezen évben közel 40 internálótábor alakítottak ki (járeki, dunabökenyi, verbászi, szikicsi, gákovai etc.), amelyekbe több tízezer német és magyar nemzetiségű személyt zártak, embertelen körülmények között tartva őket (egyes adatok szerint 140 000 németet tartottak fogva, akik közül 1948-ban csak 24 941-en kapták vissza állampolgárságukat²⁷). A bevonuló csapatok a helyi, szláv lakosság támogatásával, valamint a legfelsőbb katonai és politikai vezetés tudtával csak 1944 őszén 8500 németet gyilkoltak le, bosszúból, a német megszállás miatt, egész német falvak néptelenedtek el (helyükre Dél-szerbiai lakosok érkeztek később, felborítva Vajdaság etnikai arculatát). Az etnikai tisztogatás kegyetlenségét mutatja, hogy az

²⁵ Weiss Rudolf: Kommunista gáztettek a délvidéki németiség ellen. (http://adattar.vmmi.org/fejezetek/1683/10_kommunista_gaztettek_a_delvideki_nemetseg_ellen.pdf)
Letöltés: 2014. augusztus 2. 18:20.

²⁶ Egyelőre az áldozatok számát a kutatások csak becslés szinten tudják meghatározni, mivel a szocializmus évtizedeiben a kérdés „tabunak” számított, valamint a többségi társadalom számára is kellemetlen a történelmi tragédia. Lásd. a vajdasági magyar áldozatok esetében beszélnek 20 000 főről, de 40 000, sőt 80 000 áldozatról is.

²⁷ Pál Tibor: Bácska 1941 és 1945 között. Forrás: historia.hu (<http://www.historia.hu/userfiles/files/2011-0910/Pal2.pdf>)
Letöltés: 2014. augusztus 9. 19:45.

áldozatok 60 %-a nő volt, míg 40 %-a férfi.²⁸A kollektív bűnösség kimondásával a németeket automatikusan megfosztották állampolgárságuktól, tehát nem szavazhattak, nem részesülhettek nyugdíjban, bármikor elbocsáthatták munkahelyükről, magántulajdonukat elkobozhatták, továbbá nem volt joguk anyanyelvi oktatásra, hivatali nyelvhasználatra, politikai szervezetek létrehozására, érdekképviseletre (etc.) – azaz teljesen kiszolgáltatottjaivá váltak a többségnek, amin csak rontott a kaotikus háborús helyzet.

1945 augusztusában a potsdami konferencián a szövetséges hatalmak véglegesen eldöntötték a lengyelországi és csehszlovákiai szudéta- és kárpáti-németek teljes, míg a magyarországiak részleges kitelepítését, azonban a jugoszláviai németek kérdése az állam „belügyévé” vált. Bibó István irataiban a következő módon emlékezett meg a konferencián történetekről: *„A potsdami értekezletnek, gondolom, minden eszébe jutott, csak az nem, hogy Magyarországon ilyet elrendeljen, hiszen nem rendelt el Romániában, Jugoszláviában sem. Ezzel azonban a magyarországi svábok ügyéből akta lett, s ha már felelni kellett a magyarok kérdésére, a legegyszerűbb az volt, hogy a lengyel és a cseh kitelepítésre vonatkozó határozatok mellé hozzácsapják a magyarországi németek kitelepítését is.”*²⁹ A vajdasági németek sorsáról a szerb többség érdekeit képviselő Tito döntött, minek következtében az „enyhébb” büntetés a kitelepítés volt, melynek fejében legalább az áttelepülők életben maradhattak, 120 000 honfitársukkal ellentétben, akik bíztak ártatlanságuk elismerésében - velük a partizánok és az embertelen fogva tartás-internálás körülményei végeztek. Ezen négy évben a vajdasági németek tízezrei Ausztrián és Magyarországon keresztül próbálták meg elhagyni hazájukat, vagy lettek kitoloncolva a jugoszláv hatóságok által (illetve a későbbi visszatelepülés reményében bázisterületként tekintettek e két országra). A Magyarországon tartózkodó jugoszláviai svábok elhelyezése, élelmezése a magyarországi németek kitelepítésének megkezdésekor minősült át német kérdéssé. Mind a magyar politika, mind pedig a magyar hatóságok bizalmatlan elemként tekintettek a jugoszláviai németekre, főképp azon okból is, hogy egyszerre kellett a magyarországi németek helyzetét szabályoznia, illetve letelepítenie a korábban visszacsatolt területekről menekülő 200 000 főt kitevő, illetve a lakosságcsere egyezmények által az otthonát elhagyni kényszerülő közel 100 000 fős magyarságot. Amint a nemzetközi jog lehetővé tette a trianoni országhatáron belül élő németek áttelepítését, a magyar hatóságok ezeket a jugoszláviai német menekülteket is kitelepítették, melyre azonban nem volt felhatalmazásuk, miután a kitelepítés lehetősége csak a magyar állampolgárságú német nemzetiségűekre vonatkozott. A Németországot megszálló

²⁸ Pál Tibor: Bácska 1941 és 1945 között.

²⁹ Bibó István: A 45-ös sváb kitelepítés (Letölthető: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/oha/bibo.htm>)

katonai hatóságok és a magyar kormány között folyamatos volt az egyeztetés és a konfliktus a magyar fél részéről időről-időre illegálisan kitelepített jugoszláviai németek miatt. Végül az 1949-ig Magyarországot elhagyó 220 000 német között tízezres nagyságrendű jugoszláviai menekült is volt.

Igaz 1945 májusában az európai háború véget ért, azonban az internálótáborok Jugoszláviában még 1948-ig léteztek. A közel 40 internálóból a következő 6 koncentrációs táborban szenvedett több éven keresztül a vajdasági németiség: Rezsőfalván (Rudolfsgnad) 11000 német nemzetiségű gyermek, idős és asszony vesztette életét, míg a bánási Molitorfban 3000, a bácskai Körtésfalván 3500 (mindkét falvat lerombolták 1948-ban), Gádon 8500, Járeken 7000, a szerémségi Szávaszentdemeteren pedig 2000 ember halt meg (itt magyarokat is fogva tartottak). A táborokban összesen 64000 német nemzetiségű embert gyilkoltak meg, emellett a partizánok megtorlásai és a szovjet malenkij robot során is több tízezeren vesztették életüket (20-30 000 fős nagyságrendben). A koncentrációs és gyűjtőtáborok 1948. március 1.-jéig működtek, mikor nemzetközi nyomásra Jugoszlávia kénytelen volt felszámolni őket, azonban a kényszermunka és a kitelepítés továbbra is zajlott. Az eredmény egyértelmű, mely a genocídium jegyeit hordozza magán, az egykor 310 000 fős vajdasági németiség eltűnt, 2002-re 3154 német nemzetiségű maradt a területen.

A mai vajdasági német közösség forrásai szerint 64 000-en vesztették életüket a táborokban, míg a vajdasági-tartományi (történészekből álló) tényfeltáró bizottság 27 000 ember halálát ismerte el idáig, azonban nemzetközi berkekben 120 000 áldozatot tartanak számon. Nikola Kmezic, egykori kommunista politikus, utólag a következőképp emlékezett meg az 1944-45-ös vérengzésről: *„A legnagyobb bűn a több tízezer vajdasági magyar és német üldöztetése és kiirtása volt. A németek és a magyarok üldöztetését és kiirtását bizonyos fokig próbálhatjuk mi magyarázni, de ezeket a lépéseket sosem lehet és nem is fogjuk tudni igazolni. Tudom, hogy az időt már nem lehet visszatekerni, de ezt nem lett volna szabad akkor jóváhagynunk.”*

IV. Németek a korabeli magyar sajtóban

A délvidéki, 310 000 főt kitevő német közösség 1920 és 1948 között átélte mind a pozitív, privilegizált, mind pedig a diszkriminált kisebbségi létet. A tanulmány elkövetkezendő szakasza két napilap, a *Bácskai Napló* (emellett egy gondolat erejéig a *Kalangya* folyóirat) és a *Délmagyarország* kisebbségi „német-képét”, annak helyzetének változását, valamint a magyar közvélemény róluk alkotott álláspontját elemzi³⁰. Előjáróban szükséges megemlíteni, hogy a korabeli források döntő része a svábokat „egy kalap alá vette”, nem téve különbséget a baranyai, valamint a vajdasági és a bánáti németek között, ami a kitelepítésekénél, mindemellett a kollektív bűnösség kimondásánál a sajtóban is kiemelt hangsúlyt kapott.

IV.1. Bácskai Napló

A Szabadkán megjelenő *Bácskai Napló* (a továbbiakban *Napló*) magát politikai napilapként definiálta, ugyanakkor az elcsatolás következtében a kisebbségi sajtó és kultúra egyik alapelemévé vált, ami meghatározta a szemléletét is. Mint magyar kisebbségi lap, a *Napló* főképp a magyar közösséget érintő kérdésekkel foglalkozott, azonban a vizsgált időszakban részben megjelentek olyan pontok, mint az alkotmányos kisebbségi jogok, melyek összefonódtak a németiség ügyeivel is.

A vajdasági német közösség elemzését érdemes az impériumváltás utáni idősakkal (1920 és 1922 között) kezdeni. A tanulmány szempontjából az első releváns cikk 1921. szeptember 20-án jelent meg a *Napló*ban, „*A választójog*” címmel, mely a jugoszláviai nemzetiségek helyzetét, s jogegyenlőségét egységesen vitatja. „*A szerb-horvát-szlovén nemzet a fejlődés útján van s ha tovább akar menni, előre haladni, előbb a nemzeti élet több mindennapos kérdését meg kell oldani, amelyek időközben felvetődtek. Ilyen felvetődött kérdés a választói jog reformja is. (...) A kisebbségeket, a nemzetiségeket, vagy egyes osztályokat sem lehet kirekeszteni a választói jogból, mert nem lehet egészséges ott a fejlődés, ahol tömegek vannak, amelyek az állam belső és külső életében nem vehetnek részt. A jogból kirekeszteni senkit sem lehet, mert ennek messzemenő kilengései, visszahatásai vannak, amelyből csak áldatlan, örökös politikai harc származhatnék.*” A határmódosításokhoz szorosan kapcsolódik egy 1920. október 16-i cikk, „*A Deutsches Volksblatt szerkesztője*

³⁰ A lapok kiválasztásánál nagy szerepet játszott, hogy adott történelmi fordulópontok esetében kerüljenek vizsgálatra helyi, illetve regionális cikkek, amelyek nem reprezentatívak, de tükrözik a korabeli közhangulatot.

nyilatkozik a magyar kulturszövetség ellen intézett támadásról” címmel, melyben a bácskai németiség „magyar-képe”, illetve az egykori magyar és a jelenkori délszláv többségi nemzetnek a magatartása körvonalazódik. *„Mi nem szidjuk a magyarokat, mi csak kritizáljuk őket. Mi magyarizáló törekvéseiket ítéljük el, amivel még ma is lépten nyomon találkozunk. A falvak intelligenciájára célzok, mely úgyszólván tiszta magyarokból áll.(...) Mi a szlavizálás ellen éppúgy tiltakozunk, mint a magyarság magyarosítási törekvései ellen. (...) A német ember nem lehet magyar érzésű, s ha mégis magyar érzésű, akkor viszont nem német.”* Továbbá a cikk a kevert identitású német-magyar, magyar-német emberek ellen is szól, hangsúlyozva egy-egy nemzeti identitás kizárólagosságát – a megmaradás érdekében (impériumváltáskor és diszkriminatív intézkedések idején egy adott kisebbségi közösség összezár, melyhez szükség van minden nemzetiségi állampolgár támogatására, „tiszta önképére”).

1920. augusztus 14-én jelent meg egy cikk, a *„Politikai pártok tárgyalásai a vajdasági magyarság vezetőivel”* címmel, melyben a vajdasági nemzetiségek pártjainak, így a svábságnak is, az igényei merülnek fel az állam felé, illetve Jugoszláviába való politikai integrálódásukról esik szó. *„A radikális és a demokrata párt hónapok óta kísérletezik már, hogy pártjuk részére megnyerje a vajdasági választópolgárokat. E célból most is folynak tárgyalások a Bácska-bánáti magyarság és svábság vezetőivel. A pártok tárgyalásai azonban eddig az egész Vajdaság területén még semmi eredménnyel se jártak. A sikertelenséghez nagyban hozzájárul az a körülmény, hogy a Bácska-bánáti nemzetiségek között nagy táborra van az autonómia alapján berendezkedő államformának. Már pedig úgy a radikális, mint a demokrata párt a centralizáció mellett küzdenek és ellene vannak emez áramlatnak, mely az állam kantonszerű beosztását követeli és csak a honvédelmi és külügyi tárcákat akarják az egyes tartományok között közösnek.”* A politikai együttműködésen túl körvonalazódik a kisebbségek területi autonómiájának a korszakban standard módon történő elutasíttatása is a többségi nemzet részéről („a győztesek kaptak egy új államot”, s a korábbi kisebbségből többség lett, mely elemek nem kívánták szuverenitásukat megosztani – centralizált, többségi állam).

A korabeli vajdasági magyar elit is felismerte a vajdasági németiség helyzetének, viselkedésének, „politikájának” másságát, melyet 1934 szeptemberében Havas Károly, a *Kalangya* folyóiratban is megfogalmazott. *„A jugoszláviai németiséghez évszázados közös munka és egy közös kultúraforrás emlékezései fűzik a jugoszláviai magyarságot. A hajdan legendás hírű földi Kánaánt, Európának egy időben legdúsabb éléskamráját vállvetett*

munkával teremtették meg, és a vallási közösség, a jószomszédi viszony tökéletes harmóniát teremtettek a két nép között. A kisebbségi sorsközösség nem tette szorosabbá ezt a viszonyt, sőt bizonyos elhidegülés és közömbösség, tudatos visszavonulás következett be. Ennek igen sok oka van, a legszembetűnőbbnek az látszik, hogy az utilitarizmus parancsolta a németeknek a tudatos távoltage. Könnyebb helyzetének, geográfiai helyzete adottságainak előnyeit elvi, kisebbségi állásfoglalások kedvéért nem is kockáztathatta, és igen helyesen, igen sok ügyességgel tudott a maga számára kulturális és gazdasági biztonságot szerezni. A német öntudat és a német önérték világmozgalmába bekapcsolódottan állandó kulturális és gazdasági erősödés korszakát éli, és a jugoszláviai magyarság önmaga iránt való kötelessége: minden jugoszláviai német akcióban megkeresni a tanulságokat és tanulni. Valljuk be, sok tanulnivalónk van.”³¹

IV.2. Délmagyarország

A *Délmagyarország*, szemben a *Bácskai Naplóval*, mindvégig „magyarországi” lap volt, emellett liberális, majd baloldali szerkesztősége révén más képet festett le a korabeli viszonyokról, mint egy kisebbségi lap. A regionális napilap jellemzően a „németkérdést” országos, főképp magyarországi, kontextusban kezelte, így a vajdasági németekről csak általánosságban tett említéseket a vizsgált időszakban, továbbá 1945-től erőteljesen elindult a „pártlaposodás” felé (kommunista párt sajtóorgánuma lett, mint a helyi lapok döntő része, erős cenzúra, felülről irányított hírközlés).

1945. július 1-jén a főoldalon jelent meg „*A német nép egyetemlegesen felelős azért a szörnyűségekért, amiket emberek millióival követek el*”, illetve a „*Nem érdemelnek kíméletet!*” című cikk, mely tükrözi a korabeli közhangulatot és elutasítottságot az európai németek, hovatovább a német kisebbség felé. Berey Géza a következőket írta a németek felelősségéről: „*Igenis kötelessége mindenkinek, aki a náci pokolból hazatért, rámutatni arra, hogy a német nép egyetlen tagja sem érdemel kíméletet! Mert minden népek fölött való uralkodási törekvésüket az anyatejjel szívták magukba. És senki sem hiheti, hogy a DeutschlandüberAlles-mániát ki lehet irtani a német nép lelkéből mindaddig, míg legyőzői babilonai fogság arányaiban legalább 2-3 nemzedéket nem nevelnek von Pick aufszovjetország mintára.*” A magyarországi folyamatok, a térség államaihoz hasonlóan, a

³¹ Havas Károly: A jugoszláviai németek kultúrkeresése a Volkswart munkájában. Forrás: *Kalangya*, III. évfolyam, 9. szám – 1934. szeptember. (http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=folyoirat_oldal&id=611&page=677)

németség kollektív bűnössége felé tendáltak, melyet erősített az 1945. december 29-én kiadott 12330. számú kormányrendelet³² a németység teljes kitelepítéséről (melybe a menekült jugoszláviai németek is beletartoztak, holott a státuszuk más volt, azaz nem volt állampolgárságuk például). Az esemény a sajtóban 1945. december 30-án lett elérhető a közvélemény számára, a *„Megjelent a magyarországi németek kitelepítéséről szóló kormányrendelet”* című cikkben. *„Németországba köteles áttelepülni az a magyar állampolgár, aki a legutóbbi népszámlálás alkalmával német nemzetiségűnek, illetve anyanyelvűnek vallotta magát. Ugyancsak kitelepítésre kötelezik azokat is, akik magyarosított német nevüket visszanevetesítették, továbbá azokat, akik tagjai voltak a Volksbundnak vagy az SS-alakulatoknak.”*

Az államok kisebbségekhez való viszonyában beálló paradigmaváltását mutatja a következő, 1946. július 25-i cikk, mely nem csak Magyarországra, de a térség államaira is vonatkozott, azonban a helyzet abszurditását tükrözi, hogy az emberi jogok tiszteletben tartásának deklarálása mellett a kisebbségellenes intézkedések tovább zajlottak, sőt tetőpontjukon voltak ekkor. *„Magyarország megteszi a szükséges intézkedéseket, hogy a juris dikciója alá tartozó összes személyek számára faji, nemi, nyelvi vagy felekezeti megkülönböztetés nélkül biztosítsa emberi jogok és alapvető szabadságok élvezését...”* Az 1946. augusztus 27-i szám a *„Jugoszlávia kisebbségi politikája példaképpül szolgálhat szomszédjainknak”* címmel jelent meg, melyben a magyar kisebbségről alig néhány gondolat szerepel, míg a németység egyáltalán szót sem kap. *„A jugoszláv nép szabadságharca példaképpen áll a világ bármely népe előtt. Szó sem volt még arról, milyen formák között fog megszületni az új világ, amikor már Jugoszláviában Titó marsall a magyar kisebbségek jogait garantálta. Ez a kisebbségi politika példaképpül szolgálhat többi szomszédaink számára.”* Ezen augusztusi cikk egyértelműen a magyar közvélemény informálatlanságát, illetve érzéketlenségét támasztja alá a kisebbségi kérdéssel kapcsolatban, mivel pont akkor született meg és éltette a jugoszláv gyakorlatot, amikor a legmarkánsabban fel kellett volna lépnie az etnikai atrocitások, a diszkrimináció, valamint a népirtás ellen. Zárójelben megjegyzendő, hogy a jugoszláv kisebbségpolitika a magyarság és a németység kárára valóban „példaként” szolgált a térség más népei számára is.

A kisebbségekhez való viszony és a Jugoszláviáról kialakult gondolatmenet zárásául a következő 1948. január 16-i szám szolgál, *„Üdvözöljük a jugoszláv hadsereg képviselőit!”*

³² Ezen rendelethez kapcsolódott az ugyanezen évben kiadott 3820-as és 302-es rendelet is, melynek értelmében *„az ország területén tartózkodó minden német állampolgárt internálni kell, kivéve Németország zsidó nemzetiségű állampolgárait.”* Forrás: Marchut Réka: A magyarországi németek internálása

címmel. „*A népfelszabadító hadsereg hősi küzdelmet folytatott Jugoszlávia népeinek legnehezebb korszakában. A népi hadsereg harcosai nehéz és véres ütközetekben Jugoszláviában körbehordozták a szabadság, a testvériség és az egység zászlaját. A testvériség és egység először a jugoszláv hadseregben valósult meg. (...) A harcok tovább fejlődésével a demokratikus erők szilárd katonai szervezetet létesítettek, amelynek élén a népfelszabadító hadsereg főparancsnoka, Tito marsall állott.*” Az utókor és a történelemtudomány ma már tisztában van ezen népfelszabadító hadsereg emberiség elleni büntetteivel és kegyetlenségeivel, 1948-ban a magyarországi sajtó mégis éltette a délszláv ország tetteit, mivel szövetségesi és politikai érdeke volt, lemondva mind a magyar, mind a német kisebbségről.

V. A közösség megszűnése, konklúzió, összegzés.

Mind a sajtóelemzés, mind pedig a szakirodalom másodelemzése mutatja, hogy a vizsgált vajdasági német közösség történetének leírásában számos ellentmondás, antinómia és egyben trauma található. Hasonlóan az érem két oldalához, úgy a vajdasági (hovatovább a magyarországi) némettség tetteinek és sorsának „mérlegre tételében” nehéz konszenzust találni. A Kárpát-medencei némettség 1933-ig szerves része volt az adott tájegységeknek, régióknak (impériumtól függetlenül), amely viszony megromlott a náci Németország befolyásának növekedésével és a II. világháború eseményeivel párhuzamban. A nemzetiszocializmus ideológiája időszakosan „felemelte” ezen német közösséget, amely előretolt hadoszlopként kezelte azt, de ugyancsak egy totalitárius ideológia, a sztálinizmus taszította le a mélybe, majd üldözte el szülőföldjéről német emberek százazreit. A kérdés vizsgálata a nagypolitikai kontextustól így nem választható el, ahogy az a tény sem, hogy nem minden német identitású polgár volt felelős a náci bűnökért, akiknek sorsa a kitelepítés, vagy legrosszabb esetben a halál lett. A vajdasági németységnek a sorsa a történelem viharaiiban a pusztulás lett. A tanulmány összegzéséül a bevezetőben feltett kutatói kérdések megválaszolása, s a konklúzió megfogalmazása szolgál.

1. Milyen is volt a délszláv állam németiségének a korabeli helyzete (a két világháború között)? A vajdasági németység, sajátos történelme és identitása miatt az új délszláv államban is megtalálta a helyét az I. világháború után, sőt profitálni is tudott az új helyzetből, számos kisebbséggel ellentétben. Az impériumváltást követően ezen terület német lakóinak a magyarosítás évtizedei után az erőszakos szlávositással kellett „megbirkóznuk”, amely többé-kevésbé sikeresnek mondható, főleg az anyaország pénzügyi és gazdasági támogatása miatt is. Igaz a vajdasági németeket is hátrányosan érintette a közigazgatás átszervezése, a földreform, vagy az államosítás, de erős gazdasági potenciálja révén képes volt mind gazdasági, mind pedig közéleti szinten megszerveznie magát, alkalmazkodnia Jugoszlávia viszonyaihoz.

2. Valóban privilegizált volt a németiség? Maga a „kivételezettség” nem alkotmányos szinten, ellenben a mindennapokban jelent meg, főleg más kisebbségekkel, mint a magyarral szemben. A „jugoszlávok” ily módon próbálták meg megosztani kisebbségeiket, illetve fenntartani azt az intenzív gazdaság kapcsolatot, melyet a weimari Németországgal, majd a Német Birodalommal ápoltak. Igaz a kisebbségi lét mindig önmagában hordoz egy hátrányt, mivel aki kisebbségben van, annak közösségi jogai gyakorlására engedményeket, kedvezményeket kell kapnia az államtól, melyet a két világháború között Jugoszlávia nem

teljes körűen, de biztosított, amihez kellett a Német Birodalom prókátorsága is. Amint a térségben a német hegemonia helyét a szovjet vette át, úgy a német kisebbségek mind *persona non grata*-vá váltak.

3. *Háborús bűnös-e minden Kárpát-medencei német?* 1945 Európa szerte a németiség teljes vereségét szimbolizálta, amit erősítettek a nácizmus által elkövetett katonai, illetve az emberiség elleni bűncselekmények is, így a vesztes néphez tartozó kisebbségek elutasíthatósága, kirekesztettsége hatványozódott. Csehszlovákiában, Kárpátalján és Jugoszláviában szinte megsemmisültek ezen korábban virágzó közösségek, míg Romániában és Magyarországon identitásukat a magánéletbe visszaszorítva, megzúzva élhettek tovább a német kisebbséghez tartozók. A háborús bűnösség kollektív kihirdetésének a győztesek erkölcsi legitimitációján túl pusztán gazdasági és anyagi vonzatai is voltak, mivel ezen közösség viszonylag jólételeben élt, míg a hadigazdaság miatt a térség államai az összeomlás szélére kerültek, melynek újjáépítéséhez kellett a német tőke. A korabeli helyzet árnyaltságát mutatja, hogy valóban voltak a Kárpát-medencei németek között is SS tagok, valamint kollaboránsok, árulók, de a józan többség mindvégig kitartott a fennálló hatalom támogatása mellett (lásd. bácskai, vagy temesi németek). Mindez a nagyhatalmak döntésén azonban nem változtatott, a német népet meg kellett büntetni, mely ítélet végrehajtásánál a többségi nemzet tagjai – a magyarok, a csehszlovákok, a jugoszlávok és a románok – mind segítettek (minimális ellenállást mutatva, főleg ellenzéki, illetve jobboldali pártok részéről, például FkgP Magyarországon).

4. *Milyen folyamatok vezettek a délvidéki németek szinte maradéktalan kitelepítéséhez?* Jugoszláviában a német kisebbség diszkriminálása alapvetően 1941-ig nem határozta meg a köztudatot, illetve a politikai elitnek sem volt érdeke (gazdasági kapcsolatok). A délszláv állam megszállását követően kialakult egyfajta németellenesség, amit csak erősített a baloldali attitűdöket magának valló titói partizánaktivitás, mely 1943-ra megfogalmazta a kisebbség kollektív bűnösségét (amiben közrejátszott Vajdaság és a Bánát német ellenőrzés alatti léte). A szerb nacionalizmus és bosszúvágy 1944-re oly mértékeket öltött, hogy a kisebbségekkel szembeni atrocitások elkerülhetetlenné váltak, főleg a párhuzamban bevonuló szovjet csapatok miatt is (antifasiszták, megtorló hadjárat). Végül igaz a kitelepítésre a nagyhatalmak adtak engedélyt Jugoszláviának, ugyanakkor ezen országok tétlenül végignézték több tízezer (egyes források szerint 120 000) német legyilkolását, vagy internálótáborba zárását, mely a korszak „normái” szerint „legitim” cselekedet, egyfajta kompenzáció volt.

5. *Elkerülhető lett volna-e a kitelepítés, illetve a közösség megsemmisülése?* A genocídiumhoz hasonló történelmi tragédia elkerülése csakis akkor valósulhatott volna meg, ha a térségben erőteljes nyugati jelenlét is párosult volna a szovjet mellé, mely ugyancsak üldözte a kisebbségeket. Azonban sem az anyaország, sem pedig a kisebbség nem volt „alkupozícióban”, így lényegében sorsukról a győztesek döntöttek, országos szinten pedig az adott többség „azt tehetett kisebbségeivel, amit akart”, de csak addig, amíg a nyugati hatalmak engedték (amint a megszállási zónákban már nem tudtak több németet fogadni, azonnal leállították a kitelepítést). 1945 és 1948 között összesen 7,5 millió német kényszerült elhagyni korábbi hazáját, s új életet kezdeni egy lerombolt Németországban „idegenként”.

A gondolatmenetet érdemes az érintett fél, Norbert Spannenberger történész és szakértő, majd Weiss Rudolf, a vajdasági német közösség (Népi Német Szövetség elnöke) képviselőinek szavaival zárni: *„Az érintett kisebbség volt és maradt a legkevésbé tisztában saját történelmével, s ez hatványozottan vonatkozik olyan vitatott időkre, mint a második világháború. Az elűzések traumája merev elutasítást váltott ki a múlttal szemben, és mind a mai napig egy szubjektív önreflexió skálája determinálja a német kisebbség megtartását. Pedig ha egy etnikai kisebbség életben akar maradni, akkor nemcsak a jövőre vonatkozó víziókat kell kidolgoznia, s nemcsak a jelent, hanem a múltat is reflektálnia kell.”*³³ Weiss, túlhaladva az egykori kisebbségi német-magyar ellentéteken, a következőképp fogalmazott Szerbia és a kisebbségek jövőjét illetően: *„A magyarokkal Délvidéken közös a sorsunk, közös a harcunk és közösek lesznek az eredményeink is. Az alig négyezer főt számláló németységnek a háromszázéves vajdasági magyarság erősíti fel a hangját. (...) Az áldozatok és a jövő nemzedék iránt is felelősséggel tartozunk. Mi ott Délvidéken élünk, ott vannak a gyökereink és ott is akarunk élni, mint németek, mert ez a szülőföldünk az aktuális államhatalomtól függetlenül. Ehhez tisztázott múlt szükséges, hogy tiszta lappal induljunk a jövő felé.”*³⁴

³³Norbert Spannenberger: A magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között. Lucidus Kiadó, 2005. In.: 15-16.o.

³⁴ Weiss Rudolf: Kommunista gáztettek a délvidéki németység ellen. (http://adattar.vmmi.org/fejezetek/1683/10_kommunista_gaztettek_a_delvideki_nemetseg_ellen.pdf)
Letöltés: 2014. augusztus 2. 18:57.

VI. Szakirodalom és forrásjegyzék

VI.1. Szakirodalom

1940. december 12. A magyar-jugoszláv örök barátsági szerződés megkötése. Forrás: rubicon.hu

(http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1940_december_12_a_magyar_jugoszlav_orok_baratsagi_szerzodes_megkotese/)

A Kárpát-medence népeinek együttélése a 19-20. században. Szerkesztette: Egry Gábor – Feitl István. Budapest. 2005. Napvilág.

A német „Új Rend” Közép-Európában 1938-1945. Forrás: corvinuslibrary.com
(<http://www.corvinuslibrary.com/trianon/gulyas/4fejezet.pdf>)

Az 1910. évi népszámlálás adatai. Forrás: omm1910.hu

Bibó István: A 45-ös sváb kitelepítés (<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/oha/bibo.htm>)

Bíró László: Nemzeti kisebbségek a királyi Jugoszláviában. Forrás: historia.hu
(<http://www.historia.hu/userfiles/files/2010-012/Biro.pdf>)

Etnikai kölcsönhatások és konfliktusok a Kárpát-medencében. Szerkesztette: Kozma István – Papp Richárd. Budapest, 2004, Gondolat – MTA.

Győri Szabó Róbert: Kisebbség, autonómia, regionalizmus. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Hajdú Zoltán: A Vajdaság 1910-1920 között. Forrás: historia.hu
(<http://www.historia.hu/userfiles/files/2010-012/Hajdu.pdf>)

Havas Károly: A jugoszláviai németiség kultúrkeresése a Volkswart munkájában. Forrás: Kalangya, III. évfolyam, 9. szám – 1934. szeptember.
(http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=folyoirat_oldal&id=611&page=677)

Kék Zsigmond: Vajdasági telepések. Forrás: Híd, 1946. augusztus.

Kisebbségi magyar közösségek a XX. században. – A Sajti. Enikő: A jugoszláviai helyzet: bosszúakciók, lakosságcsere. Az engedékeny jugoszláv kisebbségpolitikai gyakorlat kezdete.
(http://adatbank.transindex.ro/regio/kisebbségkutatás/pdf/IV_fej_06_Sajti.pdf)

Magyarország népessége. Forrás: mek.oszk.hu
(<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/171.html#175>)

Marchut Réka: A magyarországi németek internálása

Medvetánc: Jelentések a határon túli magyarok helyzetéről (Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia) - 1988.

Norbert Spannenberger: A magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között. Lucidus Kiadó, 2005. In.: 15-16.o.

Pál Tibor: Bácska 1941 és 1945 között. Forrás: historia.hu
(<http://www.historia.hu/userfiles/files/2011-0910/Pal2.pdf>)

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században (Osiris, 2010)

Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Budapest, 2004. Napvilág.

Rubicon folyóirat, 2012/11. szám - Volksbund kontra Hűségmozgalom

Szarka László: Kisebbségi magyar közösségek a XX. században (Gondolat Kiadó Kör, 2008)

Tilkovszky Lóránt: Ez volt a Volksbund: a német népcsoportpolitika és Magyarország 1938-1945. Kossuth Kiadó, Budapest, 1978.

Tilkovszky L.: Hét évtized a magyarországi németek történetéből: 1919-1989. Kossuth Kiadó, Budapest, 1989.

Tilkovszky L.: Magyarország nemzetiségpolitikája a 20. században. Debrecen, 1998. Csokonai.

Tilkovszky L.: SS-toborzás Magyarországon. Kossuth Kiadó, Budapest, 1974.

VI.2. Forrásjegyzék

VI.2.1. Tartalomhoz kapcsolódó források

A szerb elnök aláírta a kárpótlási törvényt. Forrás: [index.hu \(http://index.hu/kulfold/2011/10/03/a_szerb_elnok_alairt_a_karpotlasi_torvenyt/\)](http://index.hu/kulfold/2011/10/03/a_szerb_elnok_alairt_a_karpotlasi_torvenyt/)

Elhanyagolt vajdasági németek. Forrás: [magarszo.com \(http://www.magarszo.com/hu/2011_10_14/kozelet/45678/\)](http://www.magarszo.com/hu/2011_10_14/kozelet/45678/)

Michael Portmann: Magyarok, németek menekülése a Vajdaságból. Forrás: [historia.hu \(http://www.historia.hu/archivum/2006/0604portmann.htm\)](http://www.historia.hu/archivum/2006/0604portmann.htm)

Törőcsik Ferenc: A vajdasági svábok lelkialkata. [\(http://www.c3.hu/~klio/klio053/klio042.htm\)](http://www.c3.hu/~klio/klio053/klio042.htm)

Weiss Rudolf: Kommunista gaztettek a délvidéki németek ellen. [\(http://adattar.vmmi.org/fejezetek/1683/10_kommunista_gaztettek_a_delvideki_nemetseg_ellen.pdf\)](http://adattar.vmmi.org/fejezetek/1683/10_kommunista_gaztettek_a_delvideki_nemetseg_ellen.pdf)

YehudaLahav: Svábok, magyarok a háború után. Forrás: [Beszélő \(http://beszelo.c3.hu/02/0910/18lahav.htm\)](http://beszelo.c3.hu/02/0910/18lahav.htm)

VI.2.2. Sajtóorgánatok

A, *Bácskai Napló*

1920. augusztus 14.: Politikai pártok tárgyalásai a vajdasági magyarság vezetőivel. XIV. évfolyam, 72. szám, 3. oldal.

1920. október 16.: A Deutsches Volksblatt szerkesztője nyilatkozik a magyar kulturszövetség ellen intézett támadásról. XIV. évfolyam, 122. szám, 2. oldal.

1921. szeptember 20.: A választójog. XV. évfolyam, 207. szám, 1. oldal.

B, *Délmagyarország*

1945. július 1.: A német nép egyetemlegesen felelős azért a szörnyűségekért, amiket emberek millióival követtek el.

1945. július 1.: „Nem érdemelnek kíméletet!”

1945. december 30.: Megjelent a magyarországi németek kitelepítéséről szóló kormányrendelet.

1946. július 25.: A békeszerződés szerint Magyarországnak biztosítania kell faji, nemi, nyelvi, vagy felekezeti különbség nélkül az emberi jogokat és szabadságot.

1946. augusztus 27.: Jugoszlávia kisebbségi politikája példaképpül szolgálhat szomszédainknak.

1948. január 16.: Üdvözljük a jugoszláv hadsereg képviselőit!

C, *Híd*

1946. augusztus: Kék Zsigmond: Vajdasági telepések.

D, *Kalangya*

1934. szeptember: Havas Károly: A jugoszláviai németiség kultúrkeresése a Volkswart munkájában. Kalangya, III. évfolyam, 9. szám

VI.2.3. Képi anyagok

A PrinzEugenGau néhány jellemzője (Forrás: Rónai András. Térképezett történelem.)

Az Alföld etnikai képe 1910-ből (forrás: www.omm1910.hu)

Az első magyarországi toborzóakció. Forrás: Rubicon (2012/11. szám)